

Josep Pla i el seu infart

Elena Guardiola, Josep-Eladi Baños

Departament de Ciències Experimentals i de la Salut. Facultat de Ciències de la Salut i de la Vida. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

Per començar

Pla va ser sempre un escriptor interessat pels metges i la medicina. Malgrat algunes insinuacions sobre el seu interès per estudiar medicina que apareixen en els seus escrits, el cert és que mai es va matricular a la Facultat de Medicina tal com demostrà Vallribera¹ després d'una revisió de l'Arxiu Històric Universitari de la Universitat de Barcelona. L'obra de Pla conté nombroses referències al món de la medicina i dels metges, als quals va dedicar dos *homenots*, Josep Trueta i Raspall i Francesc Duran i Reynals. En aquest article, però, volem recordar el Pla malalt, la seva vivència de la malaltia en primera persona.

Al llarg de la seva vida, i més enllà de la trombosi cerebral que li va llevar la vida, Pla va patir quatre malalties greus. La primera fou un episodi febril, que va ser atribuït a una febre tifoide l'any 1942 i que Pla va atribuir a la ingesta d'ostres en mal estat^{2,3}. Després va patir una trombosi arterial a la cama esquerra, l'any 1962, que explicà en una carta que va trametre al seu germà Pere⁴. Finalment, va ser víctima de dos infarts, un clarament documentat l'any 1972⁵, i un altre, segons ell referí, mentre viatjava en un vaixell i del qual només es va realitzar un diagnòstic clínic, i es va resoldre en pocs dies només fent repòs⁶. Tots aquests casos van ser comentats pel propi Pla en els seus escrits, però només el primer infart ho va ser de forma completa i detallada en un relat anomenat, sense massa imaginació tot sigui dit, *Un infart de miocardi*⁵. La descripció feta en aquest text és una petita joia literària que té un notable interès per entendre la personalitat de Pla i la seva actitud davant una malaltia que podia posar en risc la seva vida. En el present article analitzem els seus aspectes mèdics més rellevants, sense entrar en detall en consideracions literàries.

Correspondència: Dr. Josep-Eladi Baños
Departament de Ciències Experimentals i de la Salut
Facultat de Ciències de la Salut i de la Vida
Universitat Pompeu Fabra
C/ Dr. Aiguader, 88
08003 Barcelona
Tel. 933 160 865
Fax 933 160 901
Adreça electrònica: josepeladi.banos@upf.edu

La malaltia: "Així, doncs, vaig fer un infart de miocardi"

Amb aquesta frase, Pla comença el relat, l'escriptura del qual atribueix a la petició que li fan alguns metges que descrigui el que li ha passat ("em demanaren que descrivís el que m'havia passat amb aquest infart"). Amb el seu estil habitual, però, es contradiu aparentment més endavant ("En realitat, ho vaig fer per tornar a entrenar-me en el meu ofici —després de gairebé un mes de no haver escrit gairebé res").

Pla pateix (o, com ell diu, "vaig fer") l'infart la matinalda del dijous 17 d'agost de 1972. Li esdevé al final d'un dia normal, després d'haver sopat amb uns amics. Quan se'n va al llit, es posa a llegir —com fa habitualment— i comença a trobar-se malament ("... vaig sentir que a la part alta del pit se'm produïa com una barra molt dolorosa, a sobre l'espai del cor, i que, a la part posterior del tors, se m'hi feia una altra barra paral·lela i tan dolorosa com l'anterior"). Pla explica que, al principi, el dolor no és gaire fort, però ràpidament augmenta ("amb l'aparició, sobre l'estèrnum, d'una forma de dolor més opressiu, de límits triangulars: un triangle invertit amb la base a la nou del coll i la punta del vèrtex posada sobre la barra davantera del tòrax"). Refereix que en paral·lel li comencen a fer mal les articulacions dels braços i sent un "ofec inqüestionable".

En les estones següents Pla se centra en les característiques del dolor i cerca la manera d'alleujar-lo sense massa èxit. Després les coses s'emboliquen una mica més; comença a suar intensament i pensa que la suor és un mecanisme de defensa. Aquesta sensació li dura poc ja que: "observant que suar no feia minvar el dolor, vaig entrar en una situació de pànic creixent" i, mica a mica, a mesura que avança la nit comença a sentir més pànic, si bé no arriba a pensar en la mort.

Passa així la nit i, vist que el mal no s'alleuja, amb l'arribada del nou dia demana que avisin el seu metge. Arriba el doctor Fuster i li pren la pressió, que li ha pujat fins a 22, i el punxa ("em donà una injecció considerable d'opi sintètic —jo tenia un aspecte devastat— que al cap de cinc minuts rebaixà el meu dolor de forma considerable"). El metge proposa que li facin una anàlisi de sang i un electrocardiograma; li fa a mig matí el doctor Freixas, qui li confirma el diagnòstic: "Ha fet un infart de miocardi. La lesió es troba a la part posterior de la víscera. Em comprèn?".

Pla accepta el diagnòstic amb estoïcisme. Més tard arriba un altre metge, amic seu, el doctor Alsina i Bofill, que aconsella que Pla ingressi a la Clínica Corachán de Barcelona.

L'ingrés a la clínica: "Al cap de tres o quatre dies de disciplina el progrés havia estat notori. El cor havia reposat i el treball de desintoxicació havia estat molt visible... Cinc o sis dies després d'haver entrat a la clínica, les minifaldilles de les infermeres em sorprengueren agradablement. Hauria pogut gairebé afirmar que la meva curació anava endavant"

El primer contacte de Pla amb el personal sanitari de la clínica és amb una infermera, que li dona una sèrie d'indicacions, basades en el descans, la tranquil·litat i el repòs ("em semblà una espècie d'àngel del gènere femení; una persona de molt bon consell, extremadament agradable").

I Pla comença una inactivitat a la qual no està gens acostumat. Potser, però, la pròpia debilitat o la medicació que li administren l'aboquen a una situació estranya per a ell i la millora que ja comença a percebre —tot i que està ingressat a la unitat de cures intensives— li permet començar a pensar en el que li ha passat. Explica que durant aquells dies no es va adonar de res: ni de les injeccions, ni de les preses de mostres de sang, ni dels electrocardiogrames; no és conscient del que va menjar —a excepció d'una bona quantitat de préssecs— i només recorda que si es despertava l'envaïa el pànic ja que "El pitjor, potser, que produeix l'infart de miocardi és una por cervical. Tot el que pot passar en el cor pot ser la mort."

Pla millora. Uns dies després surt de la unitat de vigilància intensiva i rep algunes visites, com la d'un jove químic empordanès que treballa a la clínica. Amb ell, Pla s'esplaia explicant les seves opinions sobre el dolor físic, el tifus que va passar ja fa anys, l'infart acabat de patir, el seu ofici de periodista, l'ambició, el treball, el descans i d'altres temes molt del gust de l'escriptor. És llavors que confessa que hi ha una cosa que ha enyorat durant tots aquells dies: "Sí senyor, fumar cigarrets". I resumeix, en poques paraules el que representa, al seu entendre, un infart de miocardi: "És l'entrada a la vellesa passant per la porta gran i sense gaires compliments. Com a cosa directa, no crec que es pugui demanar més."

Molt recuperat, abans de sortir de la clínica, Pla rep les instruccions que ha de seguir en la seva convalescència. Probablement encara espantat per l'infart, Pla mostra una acceptació resignada per seguir-les, tot i que aquesta voluntat durarà poc, com es veurà més endavant. Han passat quinze dies i ja pot tornar a Palafrugell: "Abans de marxar em donaren un paper: un cafè al dia; una mica de vi a les hores de repàs; unes gotes de whisky. Aquest alcohol ara té molt de prestigi. Fumar, ni parlar-ne; res. Setze hores al llit reposant i vuit alçat.

No tenir mai fred. Passats quinze dies, caminar una estona en terreny pla. Vaig dir que compliria tots aquests consells, i els vaig complir."

La convalescència: "Durant algunes setmanes l'infart de miocardi fou una obsessió. També ho fou el repòs indispensable i obligat"

Els bons propòsits en sortir de la clínica aviat entren en conflicte amb la manera de ser de l'escriptor. El compliment terapèutic i les ordres mèdiques no són fàcils; Pla ho explica com una mena de justificació on s'amaga una amenaça d'incompliment. Per començar, el repòs ("Reposar no és pas fàcil"). No és fàcil, per a qui està acostumat a treballar tota la vida, restar estès al llit sense altra feina que mirar al seu voltant. Això el fatiga i el neguiteja. S'hi esforça durant unes setmanes: "Hauré de reposar, perquè el repòs ha passat a ser el més important".

Pla fa, a continuació, una anàlisi del que anomena 'hàbits', en els quals inclou l'ús de tres 'drogues', en paraules seves. Comença amb el que el preocupa més, el tabac. Pla fa en el seu relat una llarga justificació de perquè ha consumit tabac des de fa tants anys i les conseqüències negatives que suprimir-lo pot tenir per a ell, ja que —segons explica— el tabac és un element imprescindible en la seva feina: ell escriu amb lentitud, amb moltes pauses. I durant les pauses, fuma i així troba les paraules, lliga les frases... Sembla que ho accepta ("Ara m'ordenen deixar de fumar: la decisió és difícil, però tractarem de deixar de fumar"). Però avisa de les conseqüències que pot tenir en la seva obra ("Ara, com quedarà la meua literatura sense pauses, més aviat meditada, tot i haver arribat a una certa facilitat, que vostès es pensen que és espontània i no ho és?) i recorda la causa de tot això ("Però no hi ha més remei: l'arteriosclerosi no té entranyes").

Després li toca el torn al cafè, beguda a la qual Pla és molt afeccionat. Reconeix que hi ha dies en què ha begut massa cafè; tant que fins i tot ha tingut taquicàrdies, contrarestades però per "una vivacitat i una curiositat per les coses extremadament ràpida i comprensiva". Deixar el cafè també li costarà "tot i que en els anys que tinc tot és igual". Però es rebel·la i segueix: "Tot és igual, no! En el meu ofici no hi ha res indiferent".

El següent és l'alcohol, el consum del qual també és uns dels plaers de Pla. També l'alcohol és important per a escriure, diu. Es confessa bevedor d'alcohol i recorda els temps de la guerra civil, en què bevia qualsevol cosa ("he hagut d'anar bevent el que m'anaren presentant") i com, quan les coses van canviar, va començar a beure whisky —"escocès autèntic, que no m'ha fet cap mal", especifica— i en segueix bevent; sempre, però, després de menjar.

L'evolució: "L'infart em produí tota mena de preocupacions i d'històries —innombrables— i molt desagradables. L'obsessió de l'infart és real i permanent"

A les darreres pàgines Pla inicia tota una reflexió sobre el que ha viscut des que va fer l'infart un any abans. És un text molt del gust de Pla. S'hi mesclen reflexions sobre el que ha pensat sobre el cor des d'aleshores, les repercussions que ha tingut en el seu estil d'escriptura i uns, inevitables, consells per "evitar la repetició de la catàstrofe", dirigits als que, com ell, han superat un infart.

La llarga llista de consells abraça un gran nombre de temes i àrees de la vida. Comença per la situació econòmica i recomana no tenir mai cap deute ("El cor no té res a veure amb els bancs ni amb els establiments de crèdit") i mirar de tenir un mínim de riquesa, sense que això capfiqui gaire ("... però no us deixeu embogir per aquesta monstruositat. Si us embogiu, les vostres preocupacions augmentaran i la vostra vida serà miserable"). No s'ha de menjar gaire però "sense arribar a destruir les reserves naturals" ni s'ha de visitar gaire la farmàcia ("Entreu-hi si no hi teniu més remei"). Recomana no tenir "cap tracte, ni físic ni mental, amb cap dona", però puntualitza: "Em refereixo ara especialment a les persones que han entrat en el *retour d'âge*, que és l'època més perillosa de la vida" ja que "quan s'arriba a la vellesa, el cor vol ascetisme i calma, tot i que en aquesta edat l'erotisme mental és literalment escandalós".

També aconsella no deprimir-se i no acovardir-se. Segons Pla, cal afaitar-se cada dia, vestir-se amb naturalitat i no malgastar. A més, cal dialogar amb la gent i tenir curiositat; fer una vida normal i, sobretot, reposar. I, com no, llegir ("Facin repòs. Allarguin-se sobre el llit, mirin al sostre, llegeixin algun llibre avorrit que els caiqui a les mans").

Però, en els darrers paràgrafs, Pla es guarda una espècie de petita venjança contra els metges que tant l'han alterat amb les seves instruccions i revela —de veritat— com les va interpretar i creure: "En sortir de la clínica, els metges em digueren: 'Passegi pel camp, en terreny pla.' No ho he fet. No he fet ni un pas. No he tingut temps ni de mirar el paisatge —que m'agrada tant. Em digueren: 'No fumi!' He fumet el meu tabac habitual: ideals. Amb el meu paper, de cada cigarret n'he fet dos, i un paquet m'ha durat dos o tres dies... Em digueren també: 'Prengui una mica de whisky, però amb calma.'. És el que he fet".

Per acabar

Un infart de miocardi és un relat de gran interès per aquells que vulguin entendre la repercussió de la malaltia en el malalt. És també una típica obra de Pla, amb les seves anades i vingudes, els comentaris irònics i la interpretació pròpia de la vida que sempre va fer l'escriptor. Alguns autors han comentat el relat com una interessant aportació de la descripció de la malaltia per qui la pateix^{6,7} mentre que altres han qualificat aquesta obra com "el millor autoreportatge de la periodística catalana", afirmant que "aquesta peça mestra de Pla és un viatge prodigiós pels espais interns del cos i pels circuits inaprehensibles de la hiperestèsia"⁸ o, fent especial esment a la ironia que desprèn, l'han inclòs en estudis sobre la relació entre metges i pacients⁹.

És difícil saber el que realment hi ha de veritat en el text de Pla i el que hi ha, diguem-ne, d'interpretació literària. En qualsevol cas, en literatura el que és important sovint és com es diu i no la certesa absoluta del que s'escriu.

I poc més. Pels interessats en conèixer la presència de la medicina en l'obra de Pla, recomanen l'obra de Vallribera¹ ja esmentada, una revisió completa de l'obra de Pla amb nombroses cites de l'escriptor sobre la medicina, les malalties i la farmàcia. Per als qui ja s'han apropiat a l'obra de Pla, el relat analitzat en aquest article serà sempre una delícia i, pels que encara no el coneixen, una forma de començar-lo a conèixer de més a prop.

Agraïments: Els autors volen manifestar el seu profund agraïment a Silvia Losa pels seus consells en l'elaboració del manuscrit.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Vallribera i Puig P. Medicina i farmàcia en l'obra de Josep Pla. Barcelona: Societat Catalana d'Història de la Farmàcia; 2009.
2. Pla J. Malalt. El tifus. Els somnis. A: Pla J (ed.). Articles amb cua. Obres completes. Vol. 31. Barcelona: Edicions Destino; 1976. p. 84-9.
3. Pla J. He estat un home de sort. A: Pla J (ed.). Darrers escrits. Obres completes. Vol. 44. Barcelona: Edicions Destino; 1984. p. 43-54.
4. Pla J. Cartes a Pere. Barcelona: Edicions Destino; 1996. p. 287-8.
5. Pla J. Un infart de miocardi. A: Pla J (ed.). Notes per a Silvia. Obres completes. Vol. 26. Barcelona: Edicions Destino; 1974. p. 527-65.
6. Pàmies T. Envejecer desde la literatura. Monografías Humanitas. Vol. 1. Barcelona: Fundación Medicina y Humanidades; 2004. p. 107-14.
7. Mira JF. L'infart del senyor Pla. El Punt AVUI, 10 de maig de 2013;20.
8. Casasús i Guri JM. Els orígens i l'evolució del periodisme científic a Catalunya. Gazeta. 1994;1:109-17.
9. Viana A. Joking with doctors. Playful interaction in illness contexts. 7th International Pragmatics Conference. Budapest. Juliol de 2000. [Accés el 30 de setembre de 2013]. Disponible a: web.udl.es/usuarios/s2430206/blog13/joking.pdf.